

Morfologie

Morfologie (tvarosloví) – jazykovědná disciplína, součást gramatiky (spolu se syntaxí)

Členění:

- a) **formální** morfologie
- b) **funkční (sémantická)** morfologie

Morfonologie

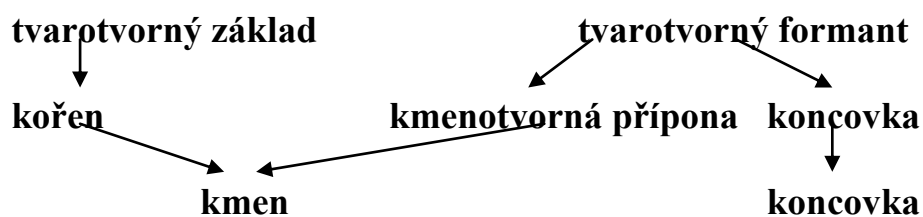
alternace vokalické

alternace konsonantické

Tvar slova (formální morfologie) = morfologické slovo

Stavba tvaru slova (nezaměňovat se **slovotvorným rozbořem** nebo s **rozbořem stavby slova**)

Stavba tvaru slova

Základní pojmy morfologie

Morf

Nejmenší, nesamostatná, dále nedělitelná jednotka textu, která má ustálenou formu a ustálený význam (lexikální nebo gramatický).

Je vyčlenitelný zpravidla na základě opakování.

Typy morfů (z hlediska jejich funkce) a morfémů

1. kořeny, např. *škol-*, *žák-*, *hned*, *hle*

2. afixy

➤ prefix

- slovotvorné: *vý-stup*, *po-vy-skočit*
- tvarotvorné: pouze *po-jede*

➤ sufix

- slovotvorný sufix: *uči-tel-em*,
- tvarotvorný sufix (koncovka): *uči-tel-em*, *nes-l*, *nes-en*
- kmenotvorný sufix (druh tvarotvorného sufixu utvářející kmen – tzv. kmenotvorná přípona): *děl-a-l*, *kuř-at-a*

➤ postfix, např. *koho-koli*, *kdo-si*, *kdy-si*, *co-pak*

➤ interfix, např. *velko-o-město*

Morfém

Abstraktní jednotka jazyka definovaná na základě významu.

Protože v jazycích existují **morfy**, které sice nejsou zcela totožné, ale mají zároveň **nápadně podobnou formální stavbu a totožný lexikální nebo gramatický význam**, zavádí se do popisu jazykové roviny kořenů, předpon a přípon pojem **morfém**.

Lexikální nebo gramatický význam morfému je v konkrétních slovech nebo slovních tvarech **realizován prostřednictvím více různých, ale jen drobně odlišných forem**.

Morfém je tedy realizován prostřednictvím jednoho ze svých morfů.

Existuje-li více textových realizací pro jeden morfém, jedná se o tzv. **alomorfy** (*ps-át, piš-e, piš-Ø*), zde kořenové.

Např. kořenový morfém s lexikálním významem „větší vodní tok“ je např. v různých slovech, v nichž se vyskytuje, realizován formálně si navzájem podobnými morfy:

řek- (řek-a), *řec-* (řec-e), *řeč-* (řeč-išt-ě), *-říč-* (po-říč-í).

Morfologická homonymie:

Několik morfémů se realizuje stejným morfem.

Morfologická synonymie:

Jeden morfém se vyjadřuje několika morfy (alomorfy).